

Інститут психології імені Е.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України
Українська Асоціація організаційних психологів
та психологів праці

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Науковий журнал

№ 1 (12) / 2018

**За науковою редакцією
С.Д. Максименка та Л.М. Карамушки**

**Київ
2018**

Рецензенти:

Н.В. Пророк - доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувачка лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України;

П.В. Лушин - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та особистісного розвитку ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України
(Протокол № 4 від 29.03.2018 року)*

За науковою редакцією**С.Д. Максименка та Л.М. Карамушки****Міжнародна редакційна колегія:**

Максименко Сергій Дмитрович, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (*головний редактор*); *Карамушка Людмила Миколаївна*, член-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (*заст. головного редактора*); *Чепелєва Наталія Василівна*, дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України; *Кокун Олег Матвійович*, член-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України; *Креденцер Оксана Валеріївна*, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (*відповідальний секретар*); *Бондарчук Олена Іванівна*, доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри психології управління Університету менеджменту освіти; *Терещенко Кіра Володимирівна*, кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України; *Івкін Володимир Миколайович*, кандидат психологічних наук, доцент, науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України; *Кожушнік Барбара*, доктор психологічних наук, професор, директор Школи управління Університету Сілезії, завідувачка кафедри праці та організаційної психології Інституту психології (Республіка Польща); *Латам Гері*, доктор психологічних наук, професор організаційної ефективності Ротманської школи менеджменту Університету Торонто (Канада); *Тейхманн Марк*, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту індустріальної психології Таллінського технічного університету (Естонія); *Янчук Володимир Олександрович*, доктор психологічних наук, професор, декан факультету професійного розвитку спеціалістів освіти Академії післядипломної освіти (Республіка Білорусь).

Міжнародна наукова рада:

Картер Анжела, доктор психологічних наук, професор, викладач психології праці Інституту психології праці Школи менеджменту Шеффільдського університету (Великобританія); *Цауркубуле Жанна*, доктор інженерних наук, професор, ректор Балтійського інституту психології та менеджменту (Латвія); *Коростеліна Карина Валентинівна*, доктор психологічних наук, професор Школи аналізу та розв'язання конфліктів Університету Джорджа Месона (США); *Фурманов Ігор Олександрович*, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології факультету філософії та соціальних наук Білоруського державного університету (Республіка Білорусь); *Корольчук Микола Степанович*, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету; *Завадська Наталія Євгенівна*, доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк); *Бочелюк Віталій Йосипович*, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Запорізького національного технічного університету; *Ващенко Ірина Володимирівна*, доктор психологічних наук, професор, заступник декана з наукової роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Засновники: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Українська Асоціація організаційних психологів та психологів праці.

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 9340 від 15.11.2004 р.*

*Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Наказ № 528 МОН України від 28 квітня 2015 р.)*

Науковий журнал «Організаційна психологія. Економічна психологія» проіндексовано в міжнародних наукометричних базах: INDEX COPERNICUS (IC) (з 2015 р.), GOOGLE SCHOLAR (з 2016 р.).

ЗМІСТ

Гончаренко Я.В. Зміст і структура тренінгу «Психологія розвитку орієнтації на клієнта в персоналу комерційних організацій»	7
Гуцуляк Н.М., Корнівська М.М., Матейчук Н.Г. Особливості соціально-психологічної реадaptaції демобілізованих учасників АТО	17
Діденко І.В. Дослідження психологічних особливостей розвитку професійно значущих якостей майбутніх менеджерів організацій	26
Жовнер В.Ю. Порівняльний аналіз показників конкурентоспроможності контрольних і експериментальних груп фахівців туристичного бізнесу в процесі професійного навчання	36
Карамушка Л.М. Класифікація видів соціальної напруженості в освітніх організаціях	44
Карамушка Л.М., Терещенко К.В. Соціальна напруженість на рівні взаємодії освітнього персоналу та організації: зв'язок з типами організаційної культури	57
Клибанівська Т.М., Недбалюк О.О. Психологічна готовність студента-менеджера до майбутньої діяльності	68
Клочко А.О. Комплекс методик для дослідження психологічних особливостей традиційних та інноваційних стилів управління менеджерів в освітніх організаціях	77
Креденцер О.В. Психологічна підготовка персоналу освітніх організацій до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості	89
Paschenko, S.Yu., Moskalenko, A.M., Paschenko, K.S. Socialization of university students by means of the Peer-to-Peer technology	99
Шевченко А.М. Теоретичні аспекти дослідження психологічного здоров'я особистості	108
Ягупов В.В., Фурс О.Й. Особливості діагностування психічної саморегуляції у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності	116

Karamushkty L.M., Tereshchenko, K.V. Teaching-staff-and-organization-interaction level social tension: relationship with organizational culture types. The authors present the results of empirical research related to the occurrence of the main types and index of social tension at the level of teaching staff and organization interaction. Every third respondent noted a high level of the social tension index at the teaching staff and organization interaction level. The leading types of social tension were shown to be those related to the socio-economic crisis and tension, poor organizational and psychological work conditions as well as work-life disbalance.

The authors discuss the levels of the main types of organizational culture in educational organizations as well as the relationships between the social tension types and organizational culture types in educational organizations. Person culture was found to be underdeveloped in educational organizations, although person culture and tasks culture were shown to reduce overall social tension and its individual types in educational organizations at the teaching staff and organization interaction level. Although power culture and role culture did not significantly affect social tension at the teaching staff and organization interaction level, they did increase certain types of social tension.

Key words: *teaching-staff and-organization-interaction level social tension, types of teaching-staff and-organization-interaction level social tension, teaching-staff and-organization-interaction level social tension index, organizational culture of educational organizations, social tension and organizational culture relationship*

Відомості про авторів

Карамушка Людмила Миколаївна, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувачка лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Karamushka, Liudmila Mykolaivna, corresponding member, NAES of Ukraine, Dr., Prof., Head laboratory of organizational and social psychology, G.S.Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: LKARAMA01@gmail.com

Терещенко Кіра Володимирівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Tereshchenko, Kira Volodymyrivna, PhD, senior researcher, Laboratory of organizational and social psychology, G.S. Kostiuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: kteresh75@gmail.com

Отримано 15 лютого 2018 -
Рецензовано 23 лютого 2018 з
Прийнято 28 лютого 2018 г

УДК 331.544:37.091.212

Клибанівська Т.М., Недбалюк О.О.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТА-МЕНЕДЖЕРА ДО МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Клибанівська Т.М., Недбалюк О.О. Психологічна готовність студента-менеджера о: майбутньої діяльності. В статті розкрито поняття «готовність до професійної діяльності». Зазначено, що важливою складовою навчального процесу студентів-менеджерів є їхня підготовка с здійснення майбутньої професійної діяльності. Зауважено, що одним із важливих чинників здійсненій такої підготовки виступає формування у студентів психологічної готовності до здійсненнь • майбутньої професійної діяльності. У статті представлено результати емпіричного дослідження, я відображають оцінку студентами чинників та умов формування психологічної готовності

здійснення майбутньої професійної діяльності. Виділено профілі та простежено динаміку розвитку компонентів психологічної готовності до професійної діяльності студентів впродовж навчання в університеті

Ключові слова: психологічна готовність, готовність до професійної діяльності, вищі навчальні заклади, студенти-менеджери, майбутня професійна діяльність, формування, чинники психологічної готовності

Клебановская Т.Н., Недбалюк О.А. Психологическая готовность студента-менеджера к предстоящей деятельности. В статье раскрыто понятие «готовность к профессиональной деятельности». Отмечено, что важной составляющей учебного процесса студентов-менеджеров является их подготовка к осуществлению будущей профессиональной деятельности. Замечено, что одним из важных факторов осуществления такой подготовки выступает формирование у студентов психологической готовности к осуществлению предстоящей профессиональной деятельности. В статье представлены результаты эмпирического исследования, отражающие оценку студентами факторов и условий формирования психологической готовности к осуществлению будущей профессиональной деятельности. Выделено профили и прослежена динамика развития компонентов психологической готовности к профессиональной деятельности студентов на протяжении обучения в университете.

Ключевые слова: психологическая готовность, готовность к профессиональной деятельности, высшие учебные заведения, студенты-менеджеры, будущая профессиональная деятельность, формирование, факторы психологической готовности.

Постановка проблеми. Соціально-економічні, політичні виклики сучасного суспільства поставили перед системою вищої освіти важливі завдання, спрямовані на розв'язання проблеми якості підготовки фахівців. Виникає потреба в підготовці менеджера, який відповідав би європейському та світовому рівню професійної компетентності учасників ринку праці.

Однак, сучасна система професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах не достатньо забезпечує належної готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності. Підготовка висококласних менеджерів потребує чіткого розуміння структури тих психологічних якостей та властивостей, які забезпечують ефективність здійснення професійної діяльності менеджером-початківцем.

Таким чином, зростає необхідність в уточненні змісту компонентів психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності та відстеженні динаміки розвитку їхніх показників у період навчання у вищому навчальному закладі.

Метою статті є виявлення особливостей розвитку психологічної готовності студентів-менеджерів до майбутньої діяльності на різних етапах професійного становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема готовності до професійної діяльності розглядається в педагогіці, психології, фізіології та інших науках. Так, готовність до професійної діяльності як психо лого-педагогічний феномен аналізували М. Дьяченко [4], Л. Кандилович [4], Н. Кузьміна [8], А. Линенко [10], О. Мороз [11], П. Підкасистий [15], В. Сластьонін [12], Н. Тализіна [21] та ін.

Концептуальні засади професійної підготовки фахівців досліджено такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як О. Дубасенюк [2], К. Дурай-Новакова [3], Л. Кондрашова [7], Л. Карамушка [6], М. Філоненко [22] та ін. Специфіку готовності до професійної економічної діяльності вивчали В. Різник [16], Л. Служинська [19], І. Ярошук [23] та ін.

Вітчизняні дослідниці Л. Сердюк та Н. Петрученко виділяють у структурі психологічної готовності морально-психологічний компонент та особистісний компоненти [17].

М. Дьяченко та Л. Кандилович запропонували модель психологічної готовності до професійної діяльності. Вони виділили наступні компоненти: 1) мотиваційний; 2) орієнтаційний; 3) операційний; 4) вольовий; 5) оцінний; 6) мобілізаційно-настрійовий [4].

Отже, на основі проведення аналізу наукових джерел можна зробити висновок, що проблема формування психологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності потребує більш детального вивчення.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. В процесі узагальнення даних, наявних у науковій літературі, можна виділити декілька основних підходів до визначення поняття готовності до професійної діяльності:

- готовність як сформованість певного рівня розвитку певної психічної якості, що забезпечує якість виконання професійної діяльності;
- готовність як результат накопичення індивідуального досвіду, необхідних навичок, знань та вмінь, тобто підготовленість до діяльності;
- готовність як інтегрована якість, що включає комплекс всіх сторін особистості для забезпечення ефективного виконання власних функцій [9, с. 175].

Ключовою складовою професійної готовності є психологічна готовність, як комплексне психічне утворення особистості.

Таким чином, готовність до професійної діяльності являє собою складне інтегративне утворення, що відображає рівень розвитку професійно важливих якостей та здібностей фахівця.

На основі проведеного аналізу нами було розроблено модель готовності до професійної діяльності менеджера (табл. 1).

Таблиця 1

Модель психологічної готовності до професійної діяльності менеджера

Складові готовності	Критерії сформованості
Професійно-інтелектуальний	Високий рівень інтелекту, адекватна самооцінка, легкість оволодіння новими знаннями, професіоналізм, відкритість до нових ідей
Комунікативний	Вміння слухати, вміння вербалізувати власні думки, вміння налагоджувати контакт, організаційні вміння
Вольовий	Стійкість, здатність до саморегуляції, вміння керувати емоційною експресією, та емоційними станами, активність, відповідальність
Моральний	Чесність, добropорядність, стійкі моральні норми, здатність я: емпатії
Динамічний	Спрямованість на саморозвиток, розвинена адаптивність прагнення до навчання, гнучкість
Нервово-психічний	Гнучкість нервових процесів, швидкість процесів збудження / гальмування, здатність до концентрації та перемикання уваги

Дослідивши вказані складові, можемо зазначити, що:

- професійно-інтелектуальний компонент психологічної готовності дає можливість менеджерів адекватно оцінювати себе самого, професійні ситуації, які складаються, реальні можливості розв'язання проблеми та можливі наслідки різних розв'язків;
- комунікативний компонент забезпечує здатність до налагодження взаємодії клієнтами, вміння аргументовано викладати власну точку зору, сприймати вербальну та невербальну інформацію, організувати діяльність колег та підлеглих;
- вольовий компонент дає можливість мобілізації зусиль та продовження здійсненні професійної діяльності навіть у складних умовах;
- моральний компонент забезпечує особистісну цілісність молодого фахівця, зокрема, чесність, відкритість, сформовані моральні принципи забезпечать конгруентність особистості та професійної діяльності та гарантують здатність особи до емпатії;
- динамічний компонент являє собою сукупність рис та властивостей, що забезпечують готовність особистості до змін та професійного росту, а саме, розвинена адаптивна готовність до неперервного навчання являють собою запоруку підтримання відповідних вимогам професії, що постійно підвищуються;

- нервово-психічний компонент поєднує в собі психофізіологічні якості та властивості швидкоактивності процесів збудження та гальмування, гнучкість нервових процесів дозволяє швидко адаптуватися до умов та вимог діяльності [20].

Розроблена модель психологічної готовності майбутнього менеджера найбільш вдало **шокує** той комплекс взаємопов'язаних рис та особливостей, якими має володіти фахівець-інтерв'юваний для вдалого початку професійної кар'єри.

З метою уточнення динаміки особистісних рис студентів-менеджерів нами було використано такі психодіагностичні методики: мотивація професійної діяльності (методика К. Земфір в модифікації А. Реана), тест «Ваша організованість» (за Є. Комаровим), тест *Перевірте рівень своєї комунікабельності».

Дослідження проводилось серед студентів 4 курсу та магістрантів факультету менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету. Вибірку становили 80 респондентів, із них - 23,6% юнаків та 76,4% дівчат. Серед опитаних були 56,0% студентів 4-го курсу та 44,0% студентів-магістрантів.

Відомо, що 20-22-річні студенти, майбутні менеджери-економісти, ще недостатньо контролюють процес регуляції своєї поведінки. Через недостатній життєвий досвід деякі студенти плутають ідеали з ілюзіями, романтику з екзотикою тощо [18, с. 63]. Усвідомлюючи свою унікальність та несхожість зі студентами-однокурсниками, деякі студенти переживають почуття самотності. А це, в свою чергу, формує потребу у спілкуванні. Спілкування головним чином проходить в середовищі своїх однолітків.

Головне ж - спрямування студентів на своє майбутнє, на свою професію, яку багато хто з них нечітко уявляє, але це не заважає їм у мріях будувати своє майбутнє життя і професійну діяльність [1].

Важливими ознаками ефективності професійної підготовки менеджера є сформована готовність до самостійності у професійній діяльності, виявлення інтересу до майбутньої професії, готовність до самонавчання і саморегуляції, сформованість операцій мислення та усвідомлення цілей підготовки, що є основою для професійної самореалізації в майбутньому.

Ситуація розвитку психологічної готовності до професійної діяльності виглядає більш стабільною і зрівноваженою у магістрантів. Вони демонструють високу впевненість у власних силах, адекватну самооцінку, розвинену увагу, емоційну експресивність і розслабленість. На відміну від четвертокурсників, вони готові до відстоювання власної думки і прояву ситуативної домінантності. Разом із тим, прояв інтелекту та організаційних навичок залишається на досить невисокому рівні.

Однією із найбільш актуальних проблем у сучасній освіті є побудова такого навчального процесу, який міг би бути основою формування мотиваційної сфери студентів. У фаховій підготовці майбутнього менеджера мотиви професійної самореалізації у різних видах діяльності, таких як навчальна, дослідницька, комунікативна, навчально-пізнавальна, самоосвітня, трансформуються в нове мотиваційне утворення - мотиваційну установку на професійну самореалізацію, яка є ціннісною характеристикою психологічної готовності до професійної діяльності. Згідно з теорією мотивації Є. Ільїна, одним з основних мотивів самореалізації, який трансформується в готовність, є мотиваційна установка [5, с. 145-148]. Установка як цілісна сфера активності передуює свідомій психічній діяльності, і без її вивчення складно зрозуміти природу людини.

У контексті нашого дослідження під мотивацією ми розуміємо готовність майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації, визнання мотивів і ціннісних орієнтацій. Сутність цінності полягає в наступному: готовність до професійної самореалізації повинна формуватися впродовж навчання у ВНЗ.

На констатувальному етапі експерименту нами досліджувався мотиваційний комплекс особистості. Студентам пропонувалася опитувальник за методикою К. Земфір в модифікації А. Реана [14]. Ця методика дала можливість за структурою мотиваційного комплексу зробити висновок про задоволеність майбутнього менеджера своєю професією. Між характером мотивації і задоволеністю, за даними А. Реана, існує середньої сили стійкий зв'язок. Чим

оптимальніший мотиваційний комплекс, чим більш мотивована активність менеджера самим змістом управлінської діяльності, прагненням досягти в ній певних позитивних результатів, тим нижче його емоційна нестабільність. І навпаки, чим більш діяльність менеджера обумовлена мотивами уникнення, осуду, бажанням «не втрапити в халепу», тим вищий рівень емоційної нестабільності.

Результати мотивації професійної діяльності наведені в *табл. 2*.

Аналіз результатів анкетного опитування дав змогу порівняти мотиваційні складові особистості студентів 4-го курсу та магістрантів. Під час опитування було визначено сім складових, які відображають прагнення студентів до професійної самореалізації.

Як видно з представлених у таблиці результатів, домінуючими у студентів 4-го курсу є такі мотиви: 1) «прагнення до просування по роботі», 2) «грошовий заробіток» 3) «потреба в досягненні соціального престижу і пошани з боку інших» та 4) «задоволення від самого процесу і результату роботи», що є ознакою свідомого прагнення отримати знання та оволодіти професійними навичками. Далі у рейтингу опинилися такі цінності: 5) «можливість якнайповнішої самореалізації саме в даній діяльності», 6) «прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей», 7) «прагнення уникнути критики з боку керівника або колег», що свідчить про спрямованість студентів 4 курсу на мотивацію схвалення.

У магістрантів значущими мотивами професійної діяльності є: 1) «прагнення до просування по службових сходинках», 2) «матеріальний стимул», 3) «задоволення від роботи», 4) «прагнення до визнання з боку інших», 5) «прагнення уникнути критики з боку керівника або колег». Серед провідних мотивів навчання, згідно з цим переліком, половина є внутрішніми, решта ж мотивів є здебільшого зовнішніми.

Таблиця 2

Мотиваційний комплекс студентів, %

Мотиви	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	4 курс	магістранти	4 курс	магістранти	4 курс	магістранти
1. Грошовий заробіток	5,5	2,8	5,6	6,0	89,0	91,2
2. Прагнення до просування по роботі	-	-	-	4,2	100,0	95,8
3. Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег	27,8	4,1	27,8	34,6	44,4	81,3
4. Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей	22,2	3,9	22,2	26,7	55,6	69,4
5. Потреба в досягненні соціального престижу і пошани з боку інших	5,6	-	11,1	10,6	83,3	89,4
6. Задоволення від самого процесу і результату роботи	-	-	16,7	8,8	83,3	91,2
7. Можливість якнайповнішої самореалізації саме в даній діяльності	-	-	22,2	20,6	77,8	79,4

Згідно з отриманими результатами дослідження, у студентів 4-го курсу зовнішня мотивація домінує над внутрішньою. Студенти прагнуть просуватися по службових сходинках, отримувати гарну заробітну плату, отримувати задоволення від самого процесу та результату

роботи. Також вони бачать можливість найбільш повної самореалізації саме в управлінській діяльності.

Проте, якщо визначити мотиваційний комплекс студентів (табл. 3), який є співвідношенням трьох видів мотивації у професійній діяльності, то отримуємо наступні результати.

Таблиця 3

Особливості мотиваційного комплексу студентів факультету менеджменту та права, %

Мотиваційний комплекс	Показники 4 курсу	Показники магістрантів
позитивний	43,5	51,6
проміжний	39,6	36,1
негативний	14,2	12,3

Обраховано показники внутрішньої мотивації (ВМ)³ зовнішньої позитивної (ЗПМ) і зовнішньої негативної (ЗНМ). На підставі отриманих результатів визначено мотиваційний комплекс особистості. Так, у 43,5% досліджуваних склався найкращий мотиваційний комплекс: ВМ>ЗПМ>ЗНМ та ВМ=ЗПМ>ЗНМ. У 14,2% досліджуваних виявлено негативне співвідношення мотивації професійної діяльності: ЗНМ>ВМ>ЗПМ та ВМ=ЗНМ>ЗПМ. Це вказує на те, що їхня майбутня управлінська діяльність супроводжується мотивами кар'єрного зростання, потребою в досягненні соціального престижу та пошани з боку інших, які переважають над мотивами, пов'язаними особистісними (внутрішніми) цінностями. У 42,3% студентів-менеджерів визначилися інші мотиваційні комплекси, які є проміжними з точки зору їхньої ефективності: ВМ=ЗНМ>ЗПМ, ЗПМ>ВМ=ЗНМ, ВМ>ЗНМ>ЗПМ.

У магістрантів теж домінує зовнішня мотивація над внутрішньою.

Отже, упродовж навчання від 4-го курсу до магістратури спостерігається позитивна динаміка вибору мотивів майбутньої професійної діяльності. Зокрема, з четвертого курсу (43,5%) до магістратури (51,6%) збільшилася кількість студентів із оптимальним, позитивним комплексом.

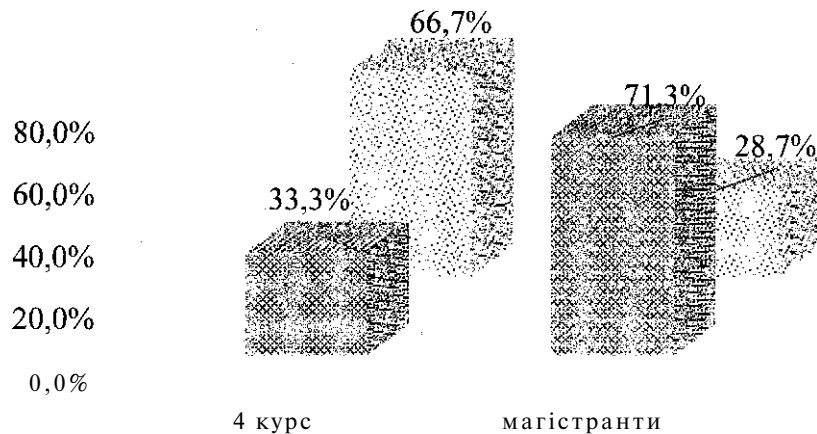
У результаті проведеного дослідження виявлено, що у майбутніх менеджерів домінує зовнішня мотивація. Їх цікавить можливість кар'єрного росту, висока заробітна плата, досягнення соціального престижу та пошани з боку майбутніх колег.

У ході експериментального дослідження встановлено, що досить ефективним засобом розвитку особистісних і професійних якостей є спеціальні тренінги. Особистісні тренінги спрямовувалися на розвиток комунікативних вмінь та організаторських здібностей.

Як бачимо з рис. 1, при визначенні рівня комунікабельності більш висока активність спілкування, яка наближається до класичної екстравертності, спостерігається у магістрантів (71,3%) порівняно із студентами, які отримують ступінь бакалавра.

Також важливий вплив на психологічну готовність студентів до майбутньої діяльності має здатність ефективно організовувати свою діяльність. Для аналізу нами був використаний тест «Ваша організованість» (за Є.І. Комаровим) [13, с. 75-79].

За результатами анкетування серед студентів 4 курсу, 81,2% студентів вважають організованість частиною свого «Я», це дає їм перевагу над тими, хто розраховує на організованість у крайніх випадках. А у 18,8% - немає чіткої системи самоорганізації. У магістрантів рівень організованості вищий, зокрема, 19,8% респондентів мають високий рівень, 68,4% - середній рівень, а 11,8% - низький рівень самоорганізації.

8 Висока активність спілкування 4 Середній рівень активності спілкування

Рис. 1. Рівень комунікабельності студентів-менеджерів

Магістранти вирізняються суттєвою зібраністю та зосередженістю на вступі в самостійну професійну діяльність. В професійному плані вони демонструють практичність та консерватизм, високий рівень інтелекту. В міжособистісному плані спостерігається товарищескість, дипломатичність, готовність до підпорядкування. Серед негативних психологічних явищ переважає підвищена тривожність.

Висновки. На основі вивчення вимог до професії менеджера та уточнення професійне важливих якостей менеджерів сформовано модель психологічної готовності майбутнього менеджера до професійної діяльності, в якій виділено компоненти: професійно-інтелектуальний, комунікативний, вольовий, моральний, динамічний, нервово-психічний.

Проведені психологічне дослідження та статистичний аналіз даних дозволили нші визначити низку особливостей розвитку психологічної готовності до професійної діяльності на різних етапах професійного становлення та дали можливість довести, що розвиток психологічної готовності до професійної діяльності має стадіальний характер.

Нові **перспективи** розвитку даної проблематики полягають, на наш погляд, у подальших дослідженнях, присвячених шляхам розвитку психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності з застосуванням методів та засобів активного навчання.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів-практиків / О.Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. - 2003. - №4. - С. 8-11.
2. Дубасенюк О. Професійна виховна діяльність педагога: досвід порівняльного дослідження : монографія / О. Дубасенюк. - Житомир : Житомирський держ. пед. ун-т., 2002. - 192 с.
3. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / К. М. Дурай-Новакова. - М., 1983. - 32 с.
4. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. - Мн. : Изд-во БГУ, 1976. - 176 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. - СПб. : Питер, 2006. - 512 с.
6. Карамушка Л.М. Психологія підготовки майбутніх менеджерів до управління змінами в організації : монографія / Л.М. Карамушка, М.В. Москальов. - К. - Львів : Сполом, 2011. - 216 с.
7. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. - К.: Вища пік., 1987.-54 с.
8. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. - М. : Педагогика, 1990. - 63 с.
9. Левицька І.В. Психологічні чинники формування готовності до професійної діяльності / І.В. Левицька Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. - К., 2016. - Том IX : Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. - Вил. 7. - 380 с.

10. Линенко А.Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї : монографія ОКФА / А.Ф. Линенко. - К., 1995. - 80 с.
11. Мороз О.Г. До питання формування у студентів педвузу підготовки до професійної діяльності / О.Г. Мороз // Шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови вищої і середньої школи : тези доп. міжвуз. наук,- практ. конф. - Ніжин, 1990. - Ч. 1. - С. 5-7.
12. Педагогіка професійного образования / под ред. В. А. Сластенина. - М. : Академия, 2004. - 368 с.
13. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: Практикум : навч. посіб. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. - К. : Каравела, 2008. - 336 с.
14. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. - СПб. : Речь, 2001. - 448 с.
15. Психология и педагогика : учебник для бакалавров / П.И. Пидкасистый [и др.] ; [отв. ред. П.И. Пидкасистый]. - [3-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Юрайт, 2013. - 724 с.
16. Різник В. Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін / В. Різник // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». - Педагогіка. Психологія. Філософія. - 2013. - Вип. 28 (2). - С. 277-283.
17. Сердюк Л. Зміст та структура психологічної готовності до професійної діяльності студентів з інвалідністю / Л. Сердюк, Н. Петрученко // Освіта Регіону. - 2011. - № 5. - С. 140-144.
18. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб / З.І. Слєпкань. - К. : Вища пік., 2005. - 235 с.
19. Служинська Л.Б. Підготовка майбутнього менеджера-економіста до професійної самореалізації : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Леся Богданівна Служинська. - Тернопіль, 2012. - С. 76-80.
20. Сміла Н.В. Динаміка показників психологічної готовності до професійної діяльності майбутніх лікарів під час навчання в університеті / Н.В. Сміла // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. - К., 2017. - Том X. - Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. - Вип. 30. - С. 204-215.
21. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Н.Ф. Талызина. - М. : Академия, 1998. - 288 с.
22. Філоненко М.М. Особливості процесів самосприйняття в професійному становленні / М.М. Філоненко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук, праць / за ред. Максименка С. Д. - К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2008. - ТЛЮ. - Вип. 4. - С. 623-627.
23. Ярошук І.Д. Педагогічні умови формування готовності майбутніх економістів до професійного спілкування / І. Д. Ярошук // Педагогічний дискурс. - 2013. - Вип. 14. - С. 485-490.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bondarenko O.F. Psykholohichni osoblyvosti suchasnoi studentskoї molodi ta problemy profesiinoї pidhotovky psykholohii v-praktykiv / O.F. Bondarenko // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. - 2003. - № 4. - S. 8-11.
2. Dubaseniuk O. Profesiina vykhovna diialnist pedahoha: dosvid porivnialnoho doslidzhennia : monohrafiia / O. Dubaseniuk. - Zhytomyr : Zhytomyrskiy derzh. ped. un-t, 2002. - 192 s.
3. Duraj-Novakova K.M. Formirovanie professional'noj gotovnosti studentov k pedagogicheskoy dejatel'nosti : avtoref. diss.... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / K. M. Duraj-Novakova. - M., 1983. - 32 s.
4. D'jachenko M.I. Psihologicheskie problemy gotovnosti k dejatel'nosti / M.I. D'jachenko, L.A. Kandybovich. - Mn. : Izd-vo BGU, 1976. - 176 s.
5. P'in E.P. Motivacija i motivy / E.P. P'in. - SPb. : Piter, 2006. - 512 s.
6. Karamushka L.M. Psykholohiia pidhotovky maibutnykh menezheriv do uprav- linnia zminamy v orhanizatsii : monohrafiia / L.M. Karamushka, M.V. Moskalov. - K. - Lviv : Spolom, 2011. - 216 s.
7. Kondrashova L.V. Moralno-psykholohichna hotovnist studenta do vchytelskoi diialnosti / L. V. Kondrashova. - K. : Vyshchashk., 1987. - 54 s.
8. Kuz'mina N.V. Professionalizm lichnosti prepodavatelja i mastera proizvodstvennogo obuchenija / N.V. Kuz'mina. - M. : Pedagogika, 1990. - 63 s.
9. Levytska I.V. Psykholohichni chynnyky formuvannia hotovnosti do profesiinoї diialnosti / I.V. Levytska // Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuка NAPN Ukrainy. - K., 2016. - Tom IX : Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. - Vyp. 7. - 380 s.
10. Lynenko A.F. Pedahohichna diialnist i hotovnist do nei: monohrafiia OKFA / A.F. Lynenko. - K., 1995. - 80 s.
11. Moroz O.H. Do pytannia formuvannia u studentiv pedvuzu pidhotovky do profesionalnoi diialnosti / O.H. Moroz // Shliakhy vdoskonalennia profesionalno-pedahohichnoi pidhotovky vchytelia v umovakh perebudovy vyshchoї i serednoi shkoly : tezy dop. mizhvuz. nauk. - prakt. konf. - Nizhyn, 1990. - Ch. 1. - S. 5-7.
12. Pedagogika professional'nogo obrazovanija / pod red. V. A. Slastenina. - M. : Akademiya, 2004. - 368 s.
13. Podoliak L.H. Psykholohiia vyshchoї shkoly: Praktykum : navch. posib. / L.H. Podoliak, V.I. Yurchenko. - K. : Karavela, 2008. - 336 s.
14. Praktikum po psihologii menezhmenta i professional'noj dejatel'nosti / pod red. G.S. Nikiforova, M.A. Dmtrievoj. V.M. Snetkova. - SPb. : Rech', 2001. - 448 s.

15. Psihologija i pedagogika : uchebnik dlja bakalavrov / P.I. Pidkasistyj [i dr.] ; [otv. red. P.I. Pidkasistyj]. - [3-є izd., pererab. i dop.]. - M. : Jurajt, 2013. - 724 s.
16. Riznyk V. Model formuvannja hotovnosti maibutnix fakhivtsiv ekonomichnykh spetsialnosti do profesiinoi diialnosti u protsesi vyvchennja spetsialnykh dystsyplin / V. Riznyk // Humanitarni visnyk Derzhavnogo vyshchoho navchalnogo zakladu «Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni H. S. Skovorody». - Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia. - 2013. - Vyp. 28 (2). - S. 277-283.
17. Serdiuk L. Zmist ta struktura psykholohichnoi hotovnosti do profesiinoi diialnosti studentiv z invalidnistiu / L. Serdiuk, N. Petruchenko // Osvita Rehionu. - 2011. - № 5. - S. 140-144.
18. Sliepan Z.I. Naukovi zasady pedahohichnogo protsesu u vyshchii shkoli: navch. posib / Z.I. Sliepan. - K. : Vyscha shk., 2005. - 235 s.
19. Sluzhynska L.B. Pidhotovka maibutnogo menedzhera-ekonomista do profesiinoi samorealizatsii : dys. ... kandydata ped. nauk : 13.00.04 / Lesia Bohdanivna Sluzhynska. - Ternopil, 2012. - S. 76-80.
20. Smila N.V. Dynamika pokaznykiv psykholohichnoi hotovnosti do profesiinoi diialnosti maibutnix likariv pid chas navchannja v universyteti / N.V. Smila // Aktualni problemy psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. - K., 2017. - Tom Kh. - Psykholohiia navchannja. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia. - Vyp. 30. - S. 204-215.
21. Talyzina N.F. Pedagogicheskaja psihologija : ucheb. posobie dlja stud. sred. ped. ucheb. zavedenij / N.F. Talyzina. - M. : Akademija, 1998. - 288 s.
22. Filonenko M.M. Osoblyvosti protsesiv samospryniatia v profesiinomu stanovlenni / M.M. Filonenko // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zb. nauk, prats / za red. Maksymenka S.D. - K. : Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy, 2008. - T.10. - Vyp. 4. - S. 623-627.
23. Iaroshchuk I.D. Pedahohichni umovy formuvannja hotovnosti maibutnix ekonomistiv do profesiinoho spilkuvannja / I. D. Yaroshchuk // Pedahohichniy dyskurs. - 2013. - Vyp. 14. - S. 485-490 Г

Klybanivska, T.M., Nedbalyuk, O.O. Management students' psychological career readiness. The article analyzes the concept of career readiness. It is noted that an important objective of management students' training is their preparation for future professional activities, which implies the formation of students' career readiness. The authors propose a model of future managers' career readiness made up of the professional intellectual, communicative motivational, moral, dynamic and mental components. The authors also present the results of the empirical research, which reflects management students' assessment of the factors in and conditions for the formation of career readiness, as well as discuss the profiles and dynamics of the development of management students' career readiness components at the university.

Further research is planned to focus on the development of management students' career readiness using active training.

Key words: psychological readiness, career readiness, higher educational institution, management students, future career, formation, career readiness factors

Відомості про авторів

Клибанівська Тетяна Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри історії України та філософії Вінницького національного аграрного університету, м. Вінниця, Україна.

Klybanivska, Tetiana Mykolaivna, PhD, Assoc. Prof, dept of Ukrainian history and philosophy. Virmitsia National Agrarian University, Vinnitsia, Ukraine/

E-mail: inka020571@gmail.com

Недбалюк Оксана Олександрівна, старший викладач кафедри аграрного менеджменту Вінницького національного аграрного університету, м. Вінниця, Україна.

Nedbalyuk, Oksana Oleksandrivna, is a senior teacher of department of agrarian management, Vinnytsya national agrarian university, Vinnytsya, Ukraine

E-mail: oxymk@ukr.net.

Отримано 5 березня 2018 р.
Рецензовано 12 березня 2018 р.
Прийнято 19 березня 2018 р.